

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגנזי הלשון
לשונות מן המדרש

פרשת ויחי

קמח) „גם הוא יהיה לעם“. במנשה כתוב „גם“ שלבסוף נתגממו בניו ממעשים טובים... אבל באפרים אמר: ואולם שיהושע ומשיח (בן יוסף) אַלְמִין במעשיהם הטובים מתחלתם עד סופם (בראשית רבתי, ויחי מח יט).

נתגממו — נקצצו, נכרתו (במילונים אין התפעל מן „גמם“). אלמין — אַלְם (על משקל דִּין), תקיף. — סתם שימושו לרעה, וכאן לטובה.

קמט) „ראובן בכורי אתה“. יש אומרים לשבח: נאה אתה לבכורה. כשמתה רחל נטל יעקב מטתו ונתנה אצל בלהה. מה עשה ראובן? נטל קנאתו של אמו, עשה עצמו

כאילו ישן באותה מטה, כדי שיטיל יעקב מטתו. אצל לאה
(תנחומא בובר, ויחי יא).

נטל קנאתו של פלוני — קינא לכבודו, רב את ריבו.
(קנ) „פחו כמים” וגו', יצא ראובן ואזניו מקוספות
(תנחומא, ויחי ט), אזניו תלויות (עץ יוסף), ובבראשית רבתי,
עמוד 267: אזניו מקוטעות.

(קנא) „אחלקם ביעקב”. כל מי שמסבב על הפתחים
הוא משבט שמעון. אמר הקב"ה: אף לוי יהיה מסבב? מה
עשה? האכילו פרוסתו בנקיות ונתקימה נבואתו-של
יעקב שנתן לו אחד מעשרה (המעשר) והוא מסבב על הגרנות
ואומר: תנו לי חלקי (תנחומא ויחי י).

(קנב) שמעון ולוי יצאו פניהם מכור כמות (שם, שם).
פניהם נשתנו לצבע כרכום.

(קנג) „ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו” — זה יהושע שהוא
מדמים גלגל חמה ולבנה שהם שולטים מסוף העולם עד
סופו (ב"ר, ויחי צו).

מדמים — בינוני הפעיל מן „דמם”, מלשון „שמש
בגבעון דום”. לוי ויסטרוב מביאם גם משמ"ר כ"ט בסוף:
„הקב"ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים”¹.

פרשת שמות

(קנד) „וימת יוסף”. למה מת הוא קודם לכולם (לכל
אחיו)? — לפי שהתנהג עצמו ברבנות. היינו דאמרי אינשי:
הוי קב"ה וקיים (לקח טוב, שמות או).

1. צורה זו נתקבלה ע"י ועד הלשון: הדמים מְכֻנָּה (מילון למונחי

סבניקה, עמ' 800).

קָבַל — אָפַל, שָׁפַל, עָנִיו, וְכֵן בְּסִנְהֵדְרֵי יַד עֵ"א: „לְעוֹלָם
הוּי קָבַל וְקִיִּים", פִּירַשׁ רַש"י: הוּי אָפַל וְתַחִיָּה, כְּלוּמַר הִרְחַק
מִן הֶרְבֵּנוֹת שֶׁמִּקְבַּרְת בְּעֲלִיָּה.

קָנָה) „וְתַמְלָא הָאֲרִיךְ אוֹתָם". כְּחוֹשִׁים שֶׁל קְנִיִּים (שֵׁם),
(ז); וְכֵן הוּא בְּגִמְרָא בְּבֵא בְּתֵרָא קִמְג ע"ב עַל „בְּנֵי דִן חוֹשִׁים".
בְּתַנְחוּמָא: כְּחַרְשִׁים, — מִן חֲרָשׁ = יַעַר. בְּתַנְחוּמָא בּוּבְר:
שְׁנַת מְלָאוּ בְּתֵי טְאֲטְרִיּוֹת וּבְתֵי קְרַקְסִיאוֹת מֵהֵם!
קָנוּ) „וַיִּבְרַח מִשָּׁה". נִתֵּן מְקוֹם לַשְּׁעָה, שֶׁכָּל הַנְּדַחָה
מִפְּנֵי הַשְּׁעָה הַשְּׁעָה עוֹמְדַת לוֹ (שֵׁם כ טו).

קָנַז) „וַיִּרְא מְלֶאךְ ד' אֱלִיּוֹ בְּלִבָּת אִשִּׁי". כְּדִי לִלְבֹּב,
כְּשִׁיבּוֹא לְסִינֵי וַיִּרְאָה אוֹתָהּ הָאִשׁ (בְּלֶק"ט: אוֹתָן הָאִישׁוֹת)
שֶׁלָּא יִתִּירָא מִמֶּנָּה (תַּנְחוּמָא שְׁמוֹת יד).

לִלְבֹּב — לְחַזֵּק אֶת הַלֵּב, כְּמִקְרָא בֵּא „לִבְבִי בְּהוֹרָאוֹת
אַחֲרוֹת: „לִבְבִי לְבִיבוֹת" (שְׁמו"ב יג ו); לִבְבִּי יִנִּי אַחֲוֵי
כֻּלָּה (שְׁה"ש ד ט), שְׁפִירוֹשׁוּ מִשָּׁךְ אֶת הַלֵּב אוֹ הִלְהֵב.

קָנַח) „וַיֹּאמֶר כִּי אֵהִיָּה עִמָּךְ". אִף ע"פ שְׁבִרְחַת מִפְּנֵי
אֵהִיָּה עִמָּךְ וְאֵל תִּירָא. אַחַר שְׁאוּצִיָּא אוֹתָם אֲנִי מִזְמִין לָהֶם
פְּרִנְסַתָּם. „מִי שְׁבִרָא יוֹם בְּרָא פְּרִנְסַתּוֹ" (שֵׁם ג יב).

דוּמָה לְזוֹה אוֹמְרִים בְּאַרְמִית: „מֵאֵן דִּיהִיב חִיִּי יֵהִיב
מִזּוּנָא", מִי שְׁנוֹתָן חִיִּים נוֹתֵן מִזּוֹן (הֶרֶב הֵימֵן בְּסִפְרוֹ „בֵּית
וְעַד לְחַכְמִים" מַעִיר, שְׁאִין פִּתְגָם זֶה בְּשׁוּם מְקוֹם, וְהוּא לְקוֹחַ
מִתְעַנִּית ח ע"ב: דְּכִי יֵהִיב רַחֲמָנָא שׁוּבְעָא לְחִיִּי הוּא דִּיהִיב—
כְּשֶׁהִקְבִּיָּה נוֹתֵן שׁוּבְעָא הוּא נוֹתֵנוּ לְחִיִּים וְלֹא לְמֵתִים.

קָנַט) „אַנְכִי אֵהִיָּה עִם פִּיךָ". אֲשֶׁרִי לְתַלְמִיד שְׂרָבו
מִתְרַגְּמוּ! אֲשֶׁרִי שְׂרָבוּ סְנִיגוּרוֹ (שֵׁם ד יב).